

ETNOMETODOLOJİDE ARAŞTIRMALAR

HAROLD GARFINKEL

ETNOMETODOLOJİDE ARAŞTIRMALAR

Harold Garfinkel

Çeviren: Ümit Tatlıcan

Türkçe Baskıya Önsöz Çevirisi: Şerife Geniş

Nika Yayınevi - 188

1. Baskı: Heretik Yayınları, 2014

2. Baskı: Nika Yayınevi, Ağustos 2022

Orijinal Künye: *Studies in Ethnomethodology*, Polity, 1991

ISBN: 978-625-7653-69-5

Sertifika No: 48850

Kitap Editörü: Duygu Altınoluk

Kapak Tasarımı: Aycan Kurt

Sayfa Düzeni: İlhan Ulusoy

© Bu kitabın basım, yayın, satış hakları © Nika Yayınevi Basım Yayın Matbaacılık Dağıtım Reklam Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, mekanik, elektronik, manyetik ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz.

Baskı ve Cilt: Bizim Büro Matbaacılık

Sertifika No: 42488

Nika Yayınevi

Kültür Mah. Dr. Mediha Eldem Sokak No 55/2 Kızılay-Ankara

T: 0312 433 71 15

www.nikayayinevi.com.tr

info@nikayayinevi.com.tr

ETNOMETODOLOJİDE ARAŞTIRMALAR

HAROLD GARFINKEL

ÇEVİREN

ÜMİT TATLİCAN

Nika Yayınevi

HAROLD GARFINKEL (29 Ekim 1917 - 21 Nisan 2011), sosyolog, etnometodolojist ve Kaliforniya Üniversitesi onursal profesörüydü. Amerikan sosyolojisindeki fenomenoloji geleneğinin gelişiminde anahtar rol oynadı. Fenomenolojik toplumbilimin sosyal inşacı şeklinin aksine Garfinkel, izahı yapılan pek çok yöntemden daha çok, radikal olguya odaklanır. Garfinkel, toplumsal yaşamın kaotik olmak zorunda olduğuna ya da toplumun üyelerinin özgür bireyler olduklarına inanır. Garfinkel, sosyal düzenin üretimine dair benzersiz yönelimi açıklamak için etnometodoloji kavramını ortaya attı. Bu kavram onun ortaya koyduğu yaklaşımı tanımlamak için yerleşik bir hal aldı. Pek çok başka teorisyenden farklı olarak, Garfinkel'in bireysel katkıları, sosyolojik kanonun bir parçası oldular. Garfinkel'in özgün bir ampirik yaklaşımla tanımlanan katkısı, sosyolojinin yanı sıra pek çok diğer sosyal bilim alanında kıymetli bir başvuru kaynağı olmaya devam ediyor.

İçindekiler

Türkçe Baskıya Önsöz	7
----------------------------	---

1. BÖLÜM

Etnometodoloji Nedir?	47
-----------------------------	----

2. BÖLÜM

Gündelik Etkinliklerin Rutin Temelleri Üzerine Araştırmalar	89
---	----

3. BÖLÜM

Toplumsal Yapıların Sağduyusal Bilgisi: Gündelik ve Uzman Olgu-Araştırmasında Dokümanter Yorum Metodu.....	137
---	-----

4. BÖLÜM

Jüri Üyelerinin Riayet Ettikleri Bazı Doğru Karar Verme Kuralları	173
--	-----

5. BÖLÜM

İki Cinsiyetli Bir Kişinin Cinsiyet Değiştirme Süreci ve Bu Süreci Başarıyla İdaresi.....	187
--	-----

6. BÖLÜM

‘Kötü’ Klinik Kayıtların ‘İyi’ Örgütsel Gerekçeleri	269
---	-----

7. BÖLÜM

Tedavi İçin Seçilme Kriterleri ve Seçilme Pratikleri Üzerine Nicel Araştırmada Metodolojik Uygunluk	295
--	-----

8. BÖLÜM

Bilimsel ve Sağduyusal [Gündelik] Etkinliklerin Rasyonel Özellikleri.....	363
--	-----

5. BÖLÜM’E EK	389
---------------------	-----

Türkçe Baskıya Önsöz

Anne Warfield Rawls*

Çeviren: Şerife Geniş**

Garfinkel'in Etnometodolojide Araştırmaları: Anlamlı Toplumsal Hayatın Temelleri

Etnometodolojide Araştırmalar 1967 yılında yayımlanır yayımlanmaz bir klâsik hâline geldi. Kitabın geleneksel sosyal teorisinin ve araştırmanın öncüllerine meydan okuyan argümanı hem büyük övgülerle karşılandı hem de şiddetli tartışmalara yol açtı. Garfinkel'in önerdiği –anlamlı toplumsal hayatın temelindeki doğrulukları sorgulanmayan pratikleri ortaya çıkarmak üzere tasarlanmış– çalışmalar, sosyal bilime ve toplumsal değişime dair hâkim kavrayışların değişmesini talep ediyordu ve bunu da 1960'ların çalkantılı ortamında yaptı: bu anlamda, mesaj çok uygun bir zamanda verilmişti. Öte yandan, *Etnometodolojide Araştırmalar*'ın yayımlandığı dönemin koşulları muhtemelen Garfinkel'in o dönemdeki çalışmalarına olan ilgiyi arttırırken, aynı zamanda onun iddiasının 1960'lara ait olduğu fikrini güçlendirdi ve Etnometodoloji, ne yazık ki, o zamandan beridir kar-

* Sosyoloji Profesörü, Bentley Üniversitesi, ABD
Sosyo-Bilişim Profesörü, Siegen Üniversitesi, Almanya
Yönetici, Garfinkel Arşivi

** Çeviriyi titizlikle okuyan, düzelten ve kavramlara Türkçe karşılık bulmama yardımcı olan sevgili abim Arif Geniş'e ve Ümit Tatlıcan hocama çok teşekkür ederim. (Ç. N.)

şı-kültürle ve anti-entellektüel eğilimlerle ilişkilendirilmeye devam etti. Bu bir yanlış anlaşılmadır.

Aslında, Garfinkel'in duruşu daha 1930'larda ve 1940'lar-da, yani *Etnometodolojide Araştırmalar*'ın yayımlanmasından 20 yıldan fazla bir süre öncesinde şekillendi. Talcott Parsons'la (1937) birlikte Garfinkel de Durkheim'in (1893 [1912]) toplumsal olguları kalıcı şeyler olarak ele almak yerine toplumsal olguların üretilme süreçlerine odaklanma yönündeki kavrayışını detaylandırdı ve bunu da sosyolojiye içkin olan natüralizm ve bireyciliği ortadan kaldıracak bir şekilde yaptı. Amaç geleneksel sosyolojinin çeşitli biçimlerde bulanıklaştırdığı, Garfinkel'in (1963) "Güven Koşulları" olarak adlandırdığı, Durkheim'in modern toplumlarda toplumsal olguların inşasının zımnî toplumsal ve ahlâkî gereklere dayandığı şeklindeki temel önermesine hak ettiği ihtimamı göstererek aynı zamanda sosyolojiyi daha sosyolojik hâle getirmektir. Garfinkel'in yaklaşımı, farklılığın ve marjinalliğin ürettiği 'sıkıntılar'la ilişkili toplumsal süreçlere dair artan farkındalığı üzerinde çalışılması gereken önemli bir kaynak olarak görmesi bakımından W. E. B Du Bois'i (1904) andırıyordu. Bilhassa, (kendisi gibi) marjinal kategoriler/kimlikler içinde yaşayan ve (Siyah, Yahudi, Transseksüel,¹ vb.) kimliklerini sürdürme konusunda devamlı olarak sıkıntılar yaşayan kişilerin etkileşimin anlamına, düzenine ve etkileşim içinde benlik inşası süreçlerinin nasıl işlediğine dair bilinçli bir farkındalık geliştirebilmelerine ve böylece gerçeklikleri/doğrulukları sorgulanmayan şeyleri ortaya çıkarmada araştırmacılar için önemli kaynaklar hâline gelmelerine ayrı bir kıymet veriyordu.

Garfinkel *Etnometodolojide Araştırmalar*'ın yayımlanmasından önce, hâlihazırda yirmi yıldır aktif bir araştırmacıydı. Yüksek Li-

1 Türkçe baskıya önsöz yazarından: Okurken küçük bir 'sorun' teşkil edip rahatsızlık vermesini ve böylelikle bu isimlerin doğal ya da biyolojik kimlikler değil kırılgan toplumsal olgular olduklarının vurgulanmasını istediğim için, marjinal kimlikleri isimlendiren kelimeleri kullanırken ilk harflerini büyük yazdım. (A. W. R.)

sans derecesini 1942 baharında almıştı ve İkinci Dünya Savaşı'nı ABD Hava Kuvvetleri için araştırma yaparak geçirmişti –bu araştırmasına dair kapsamlı bir rapor hazırladı (Garfinkel 1943 [2019]; ayrıca bkz. Rawls, 2022). Garfinkel yalnızca pek çok insanın farkında olmadığı bir şekilde yirmi yıl boyunca aktif bir araştırmacı değildi, aynı zamanda 1939-1946 yılları arasında ırksal olarak ayrılmış Kuzey Amerika'da ve sıklıkla Yalnızca Beyazlar İçin olan otellere ve restoranlara girişi bizzat engellenmiş olan bir Yahudi azınlık mensubu olarak yaşamıştı. Onun önemsiz şeylere odaklanan ve büyük teorik soruları göz ardı eden bir 'kült' figür olarak temsili ezbere dayalı bir temsildir. Du Bois'in "Çifte Bilinç" adını verdiği şeye sahip olan marjinalleştirilmiş bir birey olarak Garfinkel, geleneksel sosyolojinin modernitede toplumsal olguların inşasıyla ilişkili *neredeyse her şeyi görmezden geldiğini fark etti*. Onun bir azınlık olarak deneyimleri artık toplumsal uyumun altında yatan genel bir mutabakat, konsensüs olmadığını ve hiçbir zaman da olamayacağını, (tıpkı Du Bois ve Durkheim'in ve sonrasında Erving Goffman ve Harvey Sacks gibi) modern toplumların nasıl işlediğini açıklamak için çok farklı türden bir teori ve yöntemin gerekli olduğunu görmesini sağladı.

Garfinkel'in bir azınlık mensubu olarak deneyimleri ırksal eşitsizliğin etkileşimsel dinamikleri üzerine erken dönem yazılarını etkiledi (Garfinkel 1940, [1943] 2019, 1947, 1949). (Siyah Amerikan folk kültürü üzerine uzman) Howard Odum ile ilişkisi bu ilgisini sürdürmesi konusunda onu cesaretlendirdi; ve genel olarak (Harvard'da geçirdiği 1946-1948 yıllarında çok daha aşikâr bir şekilde eğildiği, bkz. Turowetz and Rawls, 2021) iletişim esnasında yaşanan sıkıntılara dair ilgisi ile birleşerek şu argümanı geliştirmesine yol açtı: Toplumsal olguların etkileşim içinde başarıyla gerçekleşmesi için Güven Koşulları gerekli bir temeldir; Güven Koşullarının işlememesine sebep olan eşitsizlikler sadece toplumsal olguların inşasını değil, aynı zamanda nihâi olarak farklı toplumsal bağlamlarda eşitsiz birey ka-

tegorileri arasında herhangi bir toplumsal mutabakata erişme imkânını dahi tehlikeye sokar.

Garfinkel'in yaklaşımı 1930'larda gelişen ve kökleri Durkheim'ın 1893 yılında yayımlanan *Toplumsal İşbölümü*'nde² August Comte ve Herbert Spencer'in bireyciliği ve natüralizmi ile hesaplaşmasında yatan önemli bir toplumsal araştırma hattı içinde yer alır. Garfinkel'in benimsediği konum kimi bağlamlarda toplumsal olguların ancak işbirliği içinde inşa edildikleri anda var olduklarıdır. Başka bir deyişle, bu toplumsal olgular insan ürünü kalıcı kültürel ürünler olarak ayakta kalmazlar – bunlar Durkheim'ın 'kurucu' pratikler adını verdiği şeylerin sonucudurlar ve o an orada yapılmaları gerekir. 1930'larda Parsons'ın da taraf olmasıyla birlikte bu düşünce hattı, o zamanlar ana akım sosyal teoriye içkin olan ve hâlen de olmaya devam eden bireyin ve epistemik nesnelerin karakterine dair kanıksanmış ön-kabullerin sorgulanmasına açtı. Garfinkel Parsons'ın sosyolojideki derin sorunların Durkheim'ın bakışına kıymet verilmemesinden kaynaklandığı fikrine katılıyordu.

1930'larda Parsons teori ve yöntemdeki zorlu çelişkiler olarak görünen ve Comte/Spencer'in bireycilik/natüralizm ikilisini muhafaza etmenin doğrudan sonuçları olduğunu iddia ettiği şeylere panzehir olarak Amerikalı sosyal düşünürleri Durkheim (ve Weber) ile tanıştırmaya girişmişti. Parsons'a göre (1938) sosyolojideki bütün o nicel/nitel ayrışmasının nedeni bu teorik yetersizlikti. Bunun da basit bir çözümü vardı: Durkheim ve Weber'in daha yeni ve daha toplumsal merkezli yaklaşımlarını benimsemek. Parsons'la birlikte Garfinkel de bu daha yeni 'Avrupalı' duruşa önemli yeni eklemeler yaptı. Garfinkel toplumsal olguları oluşturan toplumsal eylemlerin indirgenemez bir biçimde işbirliğine ve düzene dayanan niteliğini vurgulayarak dönüştürücü bir fikre katkı yaptı: Toplumsal durumlar içindeki

2 (2006). Çev. Özer Özankaya. İzmir: Cem Yayınevi (Ç. N.)

katılımcılar, birlikte ürettikleri toplumsal nesnelerin durumsal anlamını yaratmak için paylaşılan yöntemleri (etno-metotları ya da inşa ettikleri metotları) kullanırlar.

Bu argüman, yani toplumsal nesnelerin, birbirini takip eden her bir bağlamsal durumda, inşacı kriterleri karşılamak için işbirliği yapan kişiler tarafından yaratıldığı ve bu toplumsal nesnelerin her bir yeni bağlamla birlikte değişmeye devam ettiği iddiası epistemolojik alanın dönüşmesine neden olur. Bu iddia sosyal araştırmanın merkezine –bireyler, yapılar, kültür ve kavramların yerine– toplumsal olguların ve empirik durumların (ya da metotların) inşasını yerleştirir. Toplumsal olgunun inşası için gerekli olan metotlar etkileşim içindeki katılımcılar tarafından an be an koordine edilmek zorunda olduğu için, inşacı özellikler şahit olunabilir ve öğretiler olabilir olmalıdır: Ve bütün katılımcılar bunları bir sınırlama olmaksızın kullanmalarına olanak verecek ölçüde özgür ve eşit olmalıdırlar. Sonuç olarak, paylaşılan etno-metotlar hem ahlâkî açıdan amaca uygun hem de empirik olarak gözlenebilirlerdir.

Bu empirik odağı pozitivist olarak yorumlamak bir hatadır. Pozitivist olan geleneksel sosyolojinin doğal olguları ve epistemik nesneleridir. Garfinkel Durkheim ve Parsons'ın izinden giderek pozitivistliği reddeder. Toplumsal olguların inşasının gözlenebilir kriterleri, özünde, toplumsal ve müşterektir ve etkileşim içindeki katılımcılar tarafından 'tanınabilirlikleri' onları araştırmacı için de empirik olarak erişilebilir kılar. Gözlemci katılımcıların bu tanınabilirliği kendi paylaşılan durumsal 'gerçekliklerini' inşa etmek için nasıl yönlendirdiklerini araştırır. Bunun hem teori hem de yöntem açısından içerimleri dönüştürücüdür: Artık 'kavramlar' ve kavramların açıklanması sosyal teorinin ve yöntemin merkezinde yer almaz. Pozitivistlik/nesnellik, realizm/idealizm ve benzeri meselelere dair geleneksel soruların –hem Parsons'ın ve Durkheim'in iddia ettiği gibi– klâsik yaklaşımın yarattığı yapay olgular olduğu gün ışığına çıkar.

Bu yeni inşacı toplumsal olgu yaklaşımı sosyal bilimde öncü çalışmalara ilham kaynağı olmuştur: bilim ve matematik araştırmaları, Toplumsal Cinsiyet, Irk, Sapkınlık, polislerin muameleleri, örgüt teorisi, iletişim ve etkileşimin pragmatikleri, doktor-hasta etkileşimi, enformasyon ve teknik tasarım işi, kurumsal etnografya, işyeri araştırmaları, insan-bilgisayar etkileşimi ve kültürel çalışmalar.

Ne yazık ki eğilim, genelde, Garfinkel'in ana fikrini tümüyle bulanıklaştıran ve etkileşime odaklanmasını önemsiz ve saçma gösterecek bir şekilde, onun yaklaşımını tam da meydan okuduğu çerçeveler içinden değerlendirmek olagelmıştır. Dolayısıyla, bu yaklaşımın etkilerine rağmen, Garfinkel'in konumunun sosyal teori ve araştırma bakımından içerimleri yanlış anlaşılmıştır. Etnometodolojiyi –Durkheim'dan Garfinkel'e uzanan inşacı toplumsal olgu yaklaşımının oturduğu düşünce hattının reddettiği varsayımlar olan– bireyin ve epistemik nesnelerin önceliğini devam ettiren bir teorik bağlam içindeki bir uzmanlık alanı olarak ele almak saçmalaktır.

Durkheim inşacı pratiklere odaklanacak epistemolojik bir yer değiştirmenin sosyolojik soruların mantığını ve gerekçesini dönüştüreceğini ve böylelikle sosyolojiyi hem felsefenin hem de sosyal bilimlerin merkezine yerleştireceğini iddia etmişti (Rawls 2009, 2019). Benzer şekilde, Garfinkel de –anamlı toplumsal nesneleri o an orada müşterek bir şekilde inşa edilirken inceleyen– tavizsiz bir inşacı görüşü benimsemenin teorik parametreleri ana akım teori ve yöntemi işe yaramaz kılacak şekilde değiştireceğini vurgular. Garfinkel buna Etnometodolojinin ana akım sosyolojik sorulara karşı 'kayıtsızlığı' diyordu. Wittgenstein da (1953) hemen hemen aynı şeyi iddia etmişti.

Bu, toplumsal düzen ve uyum meselelerine ya da eşitlik ve adalet sorularına kayıtsızlık DEĞİLDİR –aksine bu konular Etnometodolojik araştırmanın merkezinde yer alır. Garfinkel'in Güven argümanı, tıpkı Durkheim'ın "sözleşmenin söze dökül-

meyen koşulları” gibi, karşılıklılığın ve onun sürdürülebilmesi için gerekli olan eşitliğin toplumsal eylemin anlamlılığı ve tutarlılığı bakımından elzem olduğunu söyler. Toplumlarda çeşitlilik giderek arttıkça bu konu da daha önemli hâle gelmektedir. Kayıtsızlık daha ziyade bireylere, failin bakış açısına, epistemik nesnelere, değerlere/kavramlara ve grubun konsensüsüne imtiyaz tanıyan teorik sorulara, doğrudan pozitivism ve bireyciliğin *yapay ürünleri* olan şeylerin odağa alınmasına yöneliktir.

Durkheim için sosyolojiyi başka disiplinlerden ayıran şey, bireye ve toplumsal nesnelere kurucu pratikler kullanılarak müşterek bir biçimde yapılan şeyler olarak yaklaşan bu epistemolojik yer değiştirmedir. İşbirliğine dayalı inşacı düzenler, inançlar ve değerler uzlaşmasının artık mevcut olmadığı heterojen modern toplumlarda düzen ve eşitlik imkânını açıklayabilecek uygun bir sosyolojik modernite teorisi inşa etmenin anahtarı hâline gelir. Her ne kadar sosyoloji genel olarak Durkheim’in görüşüne hak ettiği değeri vermese de, Garfinkel’in projesi tam da Durkheim’in esasen ima ettiği anlamda son derece sosyolojiktir. Ne var ki, hem Durkheim’in hem de Garfinkel’in gerçekleştirdiği epistemolojik yer değiştirme yanlış anlaşıldığı için bu kavrayışın çağdaş sosyal, politik ve iktisadî teoriyi etkileme potansiyeli büyük ölçüde gerçekleşmeden kalmıştır. Teori ve araştırma pozitivism batmıştır ve çelişkilerle yüklü olarak yoluna devam etmektedir.

Bu teorik içerimlerin yanlış anlaşılmasının pek çok nedeni olmakla birlikte, İkinci Dünya Savaşı toplumsal olgu yaklaşımı çizgisinin kırılmasında önemli bir rol oynamıştır (Rawls, 2018). Savaş pek çok Avrupalı bilim insanını Amerika’ya kaçmak zorunda bıraktı ve bütün ülkelerde sosyoloji savaş dönemi gereklerinin etkisi altında biçimlendi. ABD’de bu nitel yöntemlerin nicel yöntemler lehine dışlanması ve Comte’un birlik çağrısının benimsenmesi biçimini aldı; bu da Durkheim’in yaklaşımının ve onun Parsons ve Garfinkel tarafından benimsenmesinin taşıdığı

potansiyelin daha da bulanıklaşmasına yol aadı. Garfinkel'i 1940'lar yerine 1960'larda konumlandırma eğilimi de onun çalışmalarını Parsons'ın Durkheim'ı yeniden canlandırma çabasından koparan bir etkiye sahiptir. Garfinkel'i gerçekte fikirlerini formüle ettiği 1940'larda konumlandırmak onun inşacı toplumsal olgu yaklaşımının bir savunucusu olduğunu, daha sonraları yanlış bir biçimde sunulduğu gibi, yalnızca disiplinin yerleşik hegemonyasının bir eleştirmeni olmadığını ortaya koyar. Savaş öncesinde ve sonrasında seçkin üniversitelerin (North Carolina Chapel-Hill, Harvard ve Princeton) öğrencisi olarak zamanın itibarlı akıl hocalarıyla birlikte Garfinkel, tarihin kritik bir anında, üst düzey disiplin tartışmalarının içinde yer alıyordu: 1940'larda argümanını şekillendirdiği bağlam buydu.

Her ne kadar 1950'lerdeki komünizm korkusu gibi yeni etkiler savaş sonrası sosyolojinin gelişimini etkilese ve bunların dikkate alınmaları gerekse de, savaş döneminde nicel yöntemler lehine yapılmış olan yeniden organizasyon pek çok şeyi açıklar. Daha önceki yirmi yıl boyunca devam eden kapsamlı müzakere ve tartışmanın tersine, savaş disiplinin odağının hızla daralmasına ve duyguların ön plâna çıkmasına neden oldu. Sosyologlar katkı sunmak ve bunu da çok hızlı yapmak istiyorlardı. Başka bilimlerin aldığını düşündükleri hükümet desteğini ve saygıyı onlar da almayı arzuluyorlardı. Bu sosyologlar 'bilimsel sosyoloji' anlayışının 'birliğini' sağlamak ve savaş seferberliğine destek olacak hızlı sonuçları üretmek amacıyla sosyolojik sorulara yönelik nitel ve etkileşimci yaklaşımların bastırılmasını ısrarla savundular.

Garfinkel'in sosyolojiye yaklaşımı her zaman ortaya yeni sorular koymuş ve mevcut soruları yeni biçimlerde çerevelendirmiş olsa da, onun sosyolojisi, Lewis Coser'ın 1975'teki Amerikan Sosyoloji Derneği Başkanlık konuşmasında öne sürdüğü çok bilinen iddiasının aksine, 1960'ların karşı-kültür hareketinden doğmuş bir 'Kaliforniya' sosyolojisi değildi (Coser, 1976). 1940'larda Garfinkel disiplinin saygın öncülerinin yanında durmuş, onlar gibi

toplumsal olgu yaklaşımı çizgisini sosyolojinin savaş dönemindeki liderlerinin saldırısına karşı savunmuştur. Ne yazık ki, bu savunucular kaybettiler ve toplumsal olguların önemine dair genel bir aldırışsızlık çoğu çağdaş sosyolojinin önemli bir kısmının özelliği hâline geldi. Anlaşmazlığın sonuca bağlandığı savaş dönemi koşullarına dair bir inceleme bu sürecin aceleci, basiretsiz, şoven ve etnomerkezci olduğunu, iyi düşünülmüş bir argümandan ziyade savaş dönemi çabalarını hedeflediğini ve kültürel kabuller içinde temellendiğini göstermektedir. Bu durum sosyolojinin gelişimini yolundan saptırdı: Disiplin özgün nesnesini –toplumsal olguları– kaybetti ve sonuç olarak daha sonra pragmatizm, post-modernizm, psikoloji ve ekonomi tarafından istilâ edildi. Buna gerek yoktu. Durkheim'ın toplumsal olgu yaklaşımı daha inceliklidir ve Garfinkel'in bu yaklaşımı geliştirme çabaları orijinal sosyolojik projeyi restore etmiştir.

Garfinkel'in Fikirlerinin Gelişimini 1940'larda Konumlandırmak

Garfinkel İkinci Dünya Savaşı'ndan önce olgunluğa erişmiş kuşağa aittir. 1917'de doğmuş, 1935'te üniversiteye başlamış ve Yüksek Lisans derecesini "İrklar Arası ve İrklar İçi Cinayet" başlıklı teziyle 1942 Mayıs'ında almış ve mezun olduktan sonra Ordu'ya katılmış, Aralık 1942 ile Ocak 1946 tarihleri arasında Gulfport Field Mississippi'deki Hava Kuvvetleri'nde araştırmacı olarak görev yapmış ve burada daha sonraki araştırmalarının çoğunda etkisi devam eden bir çalışma olan uçak makinistlerinin meslekî eğitimi üzerine bir rapor hazırlamıştır (Rawls and Lynch, 2019). Goffman'dan sadece 5 yaş büyük olmasına rağmen, Garfinkel'in savaş öncesi akademik deneyimi ve savaş sırasında profesyonel sosyolog olarak çalışmaya devam etmiş olması onu daha erken bir döneme yerleştirir. Garfinkel Harvard Üniversitesi'nde Parsons'ın danışmanlığında yaptığı Ötekine İlişkin Algı: *Top-*

lumsal Düzen Üzerine Bir Araştırma başlıklı doktora tezini 1952 yılının Haziran ayında tamamladığında 35 yaşındaydı ve bir düzineden fazla önemli çalışmanın yazarıydı. *Etnometodolojide Araştırmalar* yayımlandığında elli yaşındaydı.

Garfinkel'in 1939-1952 yılları arasındaki düşüncesi, en azından sıklıkla ilişkilendirildiğı Edmund Husserl, Alfred Schutz ve Aaron Gurwitsch'in fenomenolojisine olduğı kadar, (diğer disiplinlerdeki Kenneth Burke, Jerome Bruner, Herbert Simon ve Gregory Bateson gibi ünlü akademisyenlerle birlikte) Howard Odum, Florian Znaniecki, W. I. Thomas, Talcott Parsons, Robert Bales ve Wilbert Moore gibi ana akım devlere de borçluydu. Sonraları genellikle bir isyankâr olarak tasvir edilen Garfinkel alanın seçkinleri ile çalışmıştır: Kuzey Carolina Üniversitesi'nde Howard Odum ve Guy Johnson, Harvard Üniversitesi'nde Talcott Parsons, Robert Bales, Jerome Bruner ve Charles Mosteller ve Princeton Üniversitesi'nde Wilbert Moore, Melvin Tumin, Gregory Bateson, Herbert Simon ve Elliot Mishler. UCLA'ya³ gittikten sonra da önemli isimlerle çalışmaya devam etti (örneğin Robert Boguslaw, Warren Pelton, Erving Goffman, Egon Bittner, Harvey Sacks, Emmanuel Schegloff, Aron Cicourel, Harvey Sacks, David Sudnow, Mike Lynch ve Lindsay Churchill); 1959 yılında bir süre Harvard'da Parsons, Sacks ve bir grup dilbilimci antropolog ile birlikte çalıştı ve 1968 yılında ücretli iznini yine Harvard Üniversitesi'nde Parsons ve MIT'den⁴ (Joseph Weizenbaum'un ünlü *Eliza* Bilgisayar Projesi'nde çalışan asistanlar) Elliott Mishler, Steve Lorch ve Mike McGuire ile birlikte Princeton Üniversitesi'nde başlamış olduğı marjinallik ve sıkıntılar konularını ve bu meselelerin bilgisayar ve bilişim bilimiyle kesişimlerini incelemeye devam etti.

3 University of California at Los Angeles; California Üniversitesi Los Angeles Kampüsü. (Ç. N.)

4 Massachusetts Institute of Technology: Massachusetts Teknoloji Enstitüsü. ABD'nin en prestijli özel üniversitelerinden biridir. (Ç. N.)

Savaş Zamanındaki Dönüşüm

Garfinkel'in başlangıçta sosyolojinin merkezinde konumlandığı ve ancak daha sonra, disiplinin İkinci Dünya Savaşı sırasında nicel yöntemlere geçişiyle birlikte onun kenarına itildiği gerçeği önemlidir. Savaş sırasında sosyoloji büyük bir dönüşüm geçirdi. O zamanlarda başlayan disiplinin daralma süreci günümüzde de Garfinkel'in fikirlerinin alımlama biçimini etkilemeye devam etmektedir (bu da tüm inşacı toplumsal olgu yaklaşımı çizgisini ve daha genel olarak etkileşimci yaklaşımları etkilemektedir). Bu daralma Parsons'ın ve onun Durkheim'ı yeniden alana tanıtma çabasının alımlama biçimlerini de etkiledi. Herkesin çokça dillendirdiği 1960'ların sonlarında ortaya çıkan sosyolojideki 'kriz'in savaş zamanında yaşanan bu dönüşümün ve Durkheim'ın inşacı toplumsal olgu yaklaşımı çizgisinin disiplin tarafından terk edilmesinin sonucu olduğu iddia edilebilir.

Her ne kadar disiplinin kanonik tarihi bilimsel ilerlemelerin yavaş sonuçları olan küçük küçük değişimler olduğu hikâyesini anlatıyor olsa da, Howard Odum'un (1943) savaş zamanı 'çılgınlığı' adını verdiği şeye ve disiplinin liderlerinin buna tepkisine dair tam tersi bir anlatı kaydı da neyse ki var. Amerikan Sosyoloji Derneği (ASA) ve onun seçilmiş liderleri her yıl toplanan üyelere yaptıkları ve *American Sociological Review*'de (ASR) yayımlanan Başkanlık Konuşmalarında savaş zamanı kaygılarının kayıtlarını miras bıraktılar. Bu konuşmalar yedi savaş yılı (1940-46) boyunca disiplinin geçirdiği dönüşümü yönlendiren siyasî, bilimsel ve ideolojik meselelerin paha biçilmez bir arşivini sunmaktadır. Bu arşiv yavaş bir bilimsel değişim anlatısı inşa eden kanonik bakış açısına meydan okumakta ve disiplinin liderlerinin dünyayı kurtarmak için üzerlerine düşeni yapmak ve Amerikan hükümetinin diğer disiplinlerde finanse ettiği savaş araştırması fonlarından sosyolojinin de faydalanmasını sağlamak için çılgın bir telâş içinde olduklarını göstermektedir. Bu

anlatı arşivi, bir disiplin olarak sosyolojinin çok hızlı bir şekilde savaş zamanı zihniyetinin özel koşullarınca dayatılan terimlerle görülmeye başlandığını ortaya koymaktadır (Rawls, 2018).

Bu Başkanlık konuşmalarındaki anlatılar Garfinkel'in savaş sırasında ve hemen sonrasında Kuzey Carolina ve Harvard niversitelerinde yaşadığı ve çalıştığı akademik ortam hakkında bir fikir vermektedir –bunca zaman sonra paha biçilmez bir kaynak. Garfinkel'in tez danışmanı Parsons bu yıllarda önemli ASA komitelerinde yer aldı ve yeni nerilen Ulusal Bilim Vakfı (*National Science Foundation*, NSF) için Amerikan Kongresi'nde ASA'nın temsilcisi olarak görev yaptı. Parsons 1949 yılında ASA'nın Başkanı seçildi. Garfinkel'in Kuzey Carolina niversitesi'nde hocası olan Howard Odum 1930 yılında ASA'nın Başkanlığını yapmıştı ve önemli bir şahıs olmaya da devam ediyordu. Garfinkel'in kendi çalışmalarını çok etkilediğini söylediğı *Toplumsal Eylemler*'in (1935) yazarı Florian Znaniecki 1940'larda Parsons'la birlikte bu komitelerde görev aldı ve 1954'de ASA'nın Başkanı seçildi.⁵

Garfinkel sosyolojiyi değiştiren tartışmalarda n sıralarda yer aldı. Savaş yıllarında ve öncesindeki erken dönem yazıları sosyolojinin temellerine yönelik meydan okumalara yanıt olarak, yani savaş koşullarının gereği olarak benimsenen naif pozitivist bakışın 'birleşik' bir bilim olarak sosyoloji anlayışına karşı sosyal etkileşimciliğin ve Durkheim'ın inşacı toplumsal olgu yaklaşımının önemini savunan Parsons ve diğer liderlerin yanında yer almak olarak görülebilir.

Savaş koşullarında ve dünyanın kaderinin tehlikede olduğu inancıyla ASA 1940 yılı toplantısından hemen önce yeniden yapılanmaya başladı. Derneğin liderleri Birinci Dünya Savaşı

5 Garfinkel'in 1942 yılı yazında ve savaş sonrasında Princeton niversitesi'nde birlikte çalıştığı Wilbert Moore 1966 yılında ASA'nın başkanı oldu ve Garfinkel'in Harvard niversitesi'nde birlikte çok yakından çalıştığı Jerome Bruner da 1965 yılında Amerikan Psikoloji Derneği'nde başkanlık yapmış, alanında etkili bir anlatı psikoloğuydu. (. N.)

karşısında yeterince atılğan davranmadıklarını dile getirdiler ve barışı getirmekteki başarısızlığın sosyologlar olarak işe yarar bir bilimi üretmedeki kendi başarısızlıklarından kaynaklandığını söyleyerek açıkça kendilerini suçladılar. Aynı hatayı tekrar yapmamakta kesin kararlıydılar. Ne yazık ki eylemleri umdukları gibi bilimi daha ileriye götürmedi, parçalanmaya ve temel disiplin alanlarının dışlanmalarına yol açtı. Dahası, bu sonuçlar küreseldi, çünkü çoğu ülkede sosyal bilimler ya durma noktasına gelmiş ya da devletin güdümüne girmişti. Bu da savaş sırasında ABD'yi dünya çapında sosyal bilim araştırmalarının bilfiil merkezi hâline getirdi.

İlâveten, seçkin Amerikalı sosyologlar savaşın gereklerine yanıt verebilmek için komiteler kurmanın yanı sıra bilimsel birlik çağrısında bulundular: Comte'un bilimsel ilerleme için birliğin gerekli olduğu inancına büyük oranda geri dönüş yaptılar. Birlik, sosyoloji yapmanın tek bir yolu üzerinde anlaşmak anlamına geliyordu ve bu nitel sosyoloji olmayacaktı. Chicago Üniversitesi'nde bulunan Albion Small ve Louis Wirth tarafından 19. yüzyıl sonlarında Amerikan sosyolojine taşınan konsensüs fikri disiplinde hâkim hâle geldi ve hâlen disiplini sakatlamaya devam etmektedir. Durkheim'ın modern bilimin ve toplumun farklı perspektifleri gerektirdiği yönündeki incelelikli argümanı (inşacı pratik yaklaşımı) Parsons ve (Garfinkel dâhil) Harvard Üniversitesi'ndeki grup tarafından savunulurken, ASA'nın savaş zamanı liderleri tarafından ağır bir şekilde eleştirildi.

Birleşik Bilim Yaratmak

Derin bir kendini sorgulamaya girişen ve sosyolojinin savaş girişimine etkin bir katkı yapmaya yetecek derecede bilimsel olmadığı kaygısıyla hareket eden disiplinin liderleri, bu yedi yıllık savaş zamanında 'bilim'i çok dar bir biçimde 'birleşik' bir

yaklaşım olarak tanımlayan yorumu benimseyerek, Durkheim yerine Comte'ı takip eden bir yol çizdiler. O zamanlar sosyoloji bir bilim olarak pek saygı görmüyordu ve seçilmiş liderler de bu durumu sadece teori ve yöntem konusunda kesin bir birliğin yokluğuna değil, aynı zamanda –bilimsel olmadığına hükmettikleri– sosyal problemlere ve toplumsal adalete odaklanmaya bağladılar. Durkheim'ın sosyolojinin yeni ahlâk ve adalet bilimi olduğu iddiası onlar için bir sorundu. Sosyolojinin bilim olarak ciddiye alınmayan solcu bir 'sosyal hizmet' girişimi olarak damgalanageldiğini çünkü toplumsal adaletle ilgili kaygıların bilimsel olmadığını ifade ediyorlardı. İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Rusya bir Müttefik olmaktan çıkıp düşman hâline gelince toplumsal adalete dair kaygılar giderek daha fazla komünizmle ilişkilendirilmeye başladı ve Amerikan sosyolojisinin 'değer-karşıtı' durumu daha da keskinleşti.

Durkheim, tam tersine, adalet meselesinin modern sosyolojinin merkezinde yer alan temel *bilimsel soru* olduğunu iddia etmişti. Kendisi de Yahudi bir azınlığın üyesi olan Durkheim heterojenliğe dayanan modern toplumun çeşitlilik ve farklılık ekseninde işlemesi gerekliliğini kabul etmekteydi ve bu yüzden, daha önceki teoriler gibi konsensüs talep etmeyen, çeşitliliği barındıracak bir modernite teorisine ihtiyaç vardı. Benzer şekilde, toplumsal adalete güçlü bir ilgisi olan, adalet ve toplumsal düzenin birbirinden ayırlamayacağına inanan azınlık mensubu bir bilim insanı olarak Garfinkel bu görüşü kanıtlamak için işe koyuldu.

Ne yazık ki, savaş dönemi seçkinlerinin dar birlik görüşü baskın geldi, adalet ve düzene dair nitel meselelerin bilimsel sorunlar olduğu fikri reddedildi. Disiplinin liderleri, birlik adına, sosyolojiyi etnografik, nitel ve etkileşimci yaklaşımları dışlayacak şekilde yeniden tanımlamaya başladılar. Bu yeniden tanımlama süreci empirik ayrıntıların 'net kavramlara' indirgenmesini ve elde edilen 'verilerin' titiz istatistiksel formüllere tâbî tutulmasını içeriyordu. Durkheim ve Garfinkel tarafından

empirik ayrıntılara, kurucu gerekliliklere ve durumsal ehliyeteye yapılan vurgu reddedildi. Disiplinin liderlerine göre konu çok acildi. Birinci Dünya Savaşı sırasındaki liderler hatırlatılarak, eğer yeterince hızlı bir şekilde demokratik toplumun 'bilimsel' ihtiyaçlarının ne olduğunu tespit edemezler ve bu ihtiyaçlar için etkin bir destek veremezlerse modern demokratik toplumun başarısız olacağı endişesi bile dile getirildi. Ancak bu süreçte 'bilim' (yani istatistiksel verilerin manipülasyonu) demokrasiye atfedilen 'değer'den ayrı tutulmalıydı. Demokrasinin ne OL-
DUĞUNU anlamının onun *bilimsel gerekliliklerini* araştırmaktan önce gelmesi *gerektiği* ve böylesi bir incelemenin 'değerler'den pek de kaçınmayacağı gerçeği ise onların gözünden kaçtı.

Merkezden Kenara İtilme

Garfinkel başlangıçta disiplinin merkezinde yer almaya başlayan ilgilerinin sürekli olarak kenara itildiğini gördü. Biçimciliğe kayış ve bu kayışın sosyoloji için merkezî öneme sahip sorularını bilim adına bulanıklaştırma eğilimi Garfinkel'in ilgi odağı hâline geldi. Garfinkel (daha sonra 'biçimsel analiz' adını verdiği) bu yeni yöntemlerle ilgili sorunları ve dili ve 'iyi tanımlanmış' kavramların etkililiği hakkındaki kabullere artan inancı ele almaya başladı. 1940'lar boyunca yazdıklarında doğrudan disiplinin ortaya çıkan bu dönüşümünü tam da bu dönüşüm yaşanırken inceliyordu.

Disiplinin yöneliminde yaşanan Garfinkel'in karşı çıktığı bu değişimler sadece teorik ve metodolojik birliği vurgulamakla kalmıyor, aynı zamanda savaş yüzünden muhalefeti vatanseverlik karşıtı imalarla resmediyordu: Muhalifler hain ilân ediliyordu. Bu durum Garfinkel'in daha sonra maruz kaldığı muamele hakkındaki kafa karıştırıcı birçok şeyi açıklamaktadır. Argümanları Durkheim ve Parsons'ın görüşleri üzerine inşa edilmesine ve tümüyle toplumsal etkileşime odaklanan bir

toplumsal eylem teorisini dile getirmesine rağmen, Garfinkel'e sanki sosyolojiye saldırmıymış gibi davranıldı. Onun savaş esnasında nicel bir sosyolojiye dönüşümün savunuculuğunu yapan seçkinlere karşı muhalefeti vatanseverlik karşıtlığı olarak muamele gördü.

Aslında Garfinkel temel teorik soruları açarken disiplinin liderleri de bu soruların üzerini kapatmaktaydı. Disiplinin liderlerinin gerçekleştirdiği dönüşümler farklı bakış açılarını yasaklamaları bakımından bilim dışı iken, Garfinkel bir bilim olarak sosyolojiyi savunuyordu. Savaşın bilim üzerindeki etkisi 'bayrak' sallama üzerindeki etkisiyle aynı oldu. Bir anda tek bir yaklaşım kabul edilebilir oldu, tek bir bayrak sallanabilirdi ve herkesin de bunu yapması gerekiyordu: Bu, savaş zamanının Amerika'da bugün de devam etmekte olan bir gelişmesiydi.

1962'de Thomas Kuhn'un *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*⁶ kitabının yayımlanmasıyla birlikte paradigmlar bilim yapmanın etkin bir yolu olarak kabul gördü. O andan itibaren bilim felsefesi 1893'te Durkheim'ın ve sonrasında Parsons ve Garfinkel'in ısrarla vurguladığı gibi, hem uzmanlaşmanın hem de ihtilâfın bilimde gerekli olduğunu iddia edecekti. Fakat o vakte kadar Amerikan Sosyolojisi bilimin birliğinin ve değerden arınıklığının gerekli olduğu görüşünü çoktan benimsemişti. Garfinkel'in geliştirdiği türden yeni fikirler bu görüşe uyacak şekilde çarpıtıldı. Sosyologlar, birliğin bilim için gerekli olduğuna dair inançlarından vazgeçmeksizin, kendi birleştirme çabalarının ürettiği artan sayıda paradigmayı meşrulaştırmak için Kuhn'un görüşlerini kendi çalışmalarına dâhil etmeyi bile başardılar.

Garfinkel bu süreçte sosyolojinin en iyi yönlerinin kaybedildiğine dair kaygılarında yalnız değildi. Pragmatizme, etkileşime, etnografyaya, doğal dil yaklaşımlarına, toplumsal olguların inşa edilen düzenler olduğu fikrine derin bir bağlılığı olan bilim

6 (2017). Çev. Nilüfer Kuyaş. İstanbul: Kırmızı Yayınları. (Ç. N.)

insanlarının hepsi konumlarını savunmak için çok uğraştılar. Onlar 1951 yılında Sosyal Problemleri Araştırma Derneği (*The Society for the Study of Social Problems*, SSSP) ve sonrasında 1973 yılında Sembolik Etkileşim Araştırma Derneği (*Society for the Study of Symbolic Interaction*, SSSI) ile kendi örgütlerini kurdular. Sosyal hizmet uzmanları zaten Birinci Dünya Savaşı sonrasında disiplini daha bilimsel hâle getirmek üzere yapılan ilk girişimde ayrılmışlardı. Köy sosyologları da İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesi nicel yöntemlere geçiş yönünde baskı arttığından 1937'de kendi derneklerini kurmuşlardı. Pek çok bilim insanı olaylara seçilmiş liderlerden farklı bakmakta ve derin endişeler taşımaktaydı.

Garfinkel Harvard'da – İhtilâfın Zirve Noktası

Garfinkel'in Harvard Üniversitesi'nde Parsons'la çalıştığı altı yıl (1946-1952) bu tartışmanın zirve yaptığı zamana denk geldi. Parsons 'yeni' Avrupalı teorinin önemini savunmaya devam ederken, yine Harvard'dan Homans indirgemeci bireyci bir yaklaşımı savunarak ona karşı çıkıyordu. Harvard'taki bölüm bu farklılıkların baskısı altında kelimenin tam anlamıyla darmadağın olurken Garfinkel kendini bir tartışmanın ortasında buldu. Parsons 1946 yılında yeni bir disiplinler-arası Toplumsal İlişkiler Bölümü'nün kurulmasında etkili oldu. Bu, bölümün daimi Başkanı, rehber ruhu olan Parsons'ın savaş öncesi sosyolojinin sahip olduğu eklektik karakteri koruma girişimiydi.

Parsons'ın yeni kurulmuş Ulusal Bilim Vakfı'nda 1946 yılında ASA temsilcisi olarak sahip olduğu görevi kilit bir konumdu. Bu sıfatla, sosyal bilimlerin daha genel olarak bilimdeki rolü üzerine bir rapor hazırlaması istendi. Bu raporda, diğer şeylerin yanı sıra, her bir teknolojik atılımın beraberinde toplumsal değişmeyi getireceğini savunmaktaydı. Bu nedenle, eğer doğa bilimleri hükümet desteğinden faydalaniyorsa, sosyal bilimlerin de teknolojik

gelişmeyi takip edecek toplumsal değişimleri araştırmak üzere destek alması bir zorunluluktur. İlaveten, Parsons, eğer bazı eleştirmenlerin iddia ettiği gibi, sosyoloji olgunlaşmamış bir bilimse, o zaman sosyolojinin yaşanan hızlı teknolojik değişimlerin beraberinde getirdiği toplumsal değişimleri açıklayacak olgunluğa erişebilmesi için ona devlet destekleriyle hızlı bir başlangıç yaptırmanın daha da önemli olduğunu iddia etti.

1949 yılında Parsons artık ASA'nın Başkanı'ydı ve ayrıca 1960'ların başlarında birkaç yıl da ASA'nın Sekreterliğini yaparak, izleyen on yıl boyunca disiplinin merkezinde yer aldı. Parsons'un şöhreti Garfinkel'i disiplinin liderleri arasındaki tartışmaya ilk elden ve gerçek zamanlı olarak tanıklık etmesini sağlamış, Carl Taylor'ın Başkanlık Konuşmasında önerdiği 'Sağduyunun Sosyolojisi' Garfinkel'in 1946'da aldığı derslerde tartışılmış olmalıydı. Garfinkel'in sosyolojiye yaklaşımı tamamen sağduyu –sağduyuyu anlamanın bilime yapacağı katkı– ile ve bilimin nasıl işbirliğine dayalı fiilî sağduyusal pratikler üzerinden başarıldığı ile ilgiliydi.

Disiplinin Tarihine Karşı Savaş Zamanı Anlatısı

İddialara göre 'Columbia' Okulu 'Chicago' Okulunu yenerken eşzamanlı olarak sosyolojinin nasıl yöntem bakımından yavaş yavaş ve bir bilim olarak geliştiğine dair kanonik açıklamaların aksine, 1940'dan 1946'ya kadarki ASA Başkanlık Konuşmalarını okuduğumuzda öne çıkan şey, savaş zamanındaki dönüşümün ne kadar hızlı gerçekteştiği, ne kadar duygusal olduğu ve konuşmaları yapanlar için ne kadar acil göründüğüdür. Columbia Üniversitesi öğretim üyesi ve ASA'nın Başkanı Robert MacIver'ın (1941: 1) Aralık 1940'da üyelere hitaben yaptığı "Bir Kriz Döneminde Sosyoloji Üzerine Bazı Düşünceler" başlıklı konuşmasında dillendirdiği ilk eylem çağrısı aşağıdaki heyecanlı sözlerle başlıyordu:

Bir fırtına evi salladığında evin temelleri için endişeleniriz. Bir kriz rutinlerimize meydan okuduğunda rutinlerimizin dayandığı değerleri yeniden düşünmek zorunda kalırız... yeniden değerlendirme yapmamız gerekir. Bu, başka şeyler için olduğu kadar entellektüel değerlerimiz için de geçerlidir. Çalışmalarımız, öğrendiklerimiz, araştırmalarımız küçük ve büyük devletlerin parçalandığı, denizlerin ötesinde gökyüzünün ölümle dolduğu bir zamanın arka plânından nasıl görünüyorlar...

Garfinkel harekete geçme çağrısına kulak verenlerden biriydi ve Yüksek Lisans Tezini 1942 Baharında tamamladıktan hemen sonra Ordu'ya katıldı. Hitler'in birlikleri Avrupa'yı kasıp kavururken, toplumsal adalet konusunda derin endişelere sahip bir Yahudi entellektüel olarak Garfinkel, bir sosyolog olarak sahip olduğu becerilerini ülkesinin yardımına sunmak için çok çalıştı. Garfinkel'in Hava Kuvvetleri ile 1960'ların savaş karşıtı ikliminden bakınca tuhaf görünen uzun erimli bağlantısı savaş zamanındaki vatanseverliğiyle başladı. Garfinkel 1942-1946 arasında Gulfport Field'de Hava Kuvvetleri için araştırma yaparken, aynı zamanda, kendi biliminin bu krizle baş etmede hangi yolları izleyebileceğini yeniden değerlendirmekteydi.

Savaş döneminde ASA başkanlarından ilki olan MacIver'in 1940'da sosyolojinin bir bilim olarak gelişmesine yönelik önerdiği vizyonu kapsamlı ve eklektikti. MacIver (daha sonra 1947 yılında Garfinkel'in Jerome Bruner ile birlikte Ruslara karşı Amerikan tutumlar üzerine yaptıkları araştırma projesine benzer şekilde) kültürel farklılıkların araştırılmasını savunmaktaydı. MacIver aynı zamanda sosyolojide *farklı* olanı güçlendirmeyi öneriyordu: diğer disiplinlerin *yapamadığı* ama sosyolojinin yaptığı şey nedir? Yanıt: Kabilenin, pazaryerinin ve tiyatronun toplumsal olarak yaratılmış idollerinden "kaçınmak diğer disiplinlerin işidir; sosyal bilimlerin işi ise bunları araştırmaktır." MacIver'in yaklaşımı hiçbir sosyoloğu dışlamıyordu. Yine de o

savaşa odaklanmakta ısrarlıydı.

Bununla birlikte, her geçen yıl, ASA’nın Başkanları bilimlerini güçlendirmek üzere benimsenmesi gereken teorik odağa ve yöntemlere ilişkin önerilerinde giderek daha spesifik hâle geldiler ve disiplinin dönüşümüne dair vizyonları hızla daralmaya başladı. 1941 (Stuart Queen) ve 1942 (Dwight Sanderson) yıllarının Başkanlık Konuşmaları kapsamlı eylem çağrıları retorikini benimsemeye devam etti. Ancak, sonuçların nasıl elde edilmesi gerektiği konusundaki öneriler giderek daha spesifik ve dar olmaya başladı. Dahası, ardından gelen başkanlar, Macİver’ın aksine, sosyolojiyi *farklı kılan şeyleri güçlendirmek yerine, sosyolojiyi diğer bilimlere en çok benzetecek nitelikleri güçlendirmek* istiyorlardı: Bu devam edecek olan bir eğilimdi. 1943 yılından 1945 yılına kadarki (sırasıyla George Lundberg, Rupert Vance ve Kimball Young tarafından yapılan) konuşmalardaki öneriler o kadar spesifik hâle gelmişti ki, ciddi bir uzlaşmazlık kaçınılmazdı.

Lundberg (1944: 1) en u görüşü benimsemiş, bilim için en iyi model olarak demografiyi savunmuş ve “büyücünün her derde deva ilci”na karşı uyarmıştı: Bundan kastı nitel perspektifler ve (Yahudi sosyologların sorunlu karakterine özel bir değinmeyle örneklendirdiği) adaletle olan ilgiydi. Lundberg’e (1944: 4) göre, bir sosyoloğun adaletle ilgilenmesi “bir heyelanın adaletli olup olmadığı sorusunun mühendislerin temel ilgi alanı hâline gelmesi” gibi bir şeydi. Lundberg aynı zamanda sosyal teori zerindeki Yahudi etkisine dair korkunç dinsel ve ırk eleştiriler yapmıştı. İki Yahudi sosyolog olan Garfinkel ve Durkheim ise, tam tersine, toplumsal olguların gerçekleşmesi (ve iletişim kurabilme) işbirliğini gerekli kıldığı için, toplumsal olguların inşasını destekleyen süreçlerin, doğası gereği, ahlâkî bir niteliğe sahip olduğunu öne sürmekteydi. Bir ‘nesnellik’ yanılması lehine bu ahlâkî niteliği göz ardı etmek –seçkin Amerikalı sosyologların yaptığı gibi– veri nesnelere ahlâkî yanlılıkların sızmasına izin vermek, yani ahlâkî kabulleri bu nesneler için-

de gizlemek gibi ironik bir sonuç doğurur; bu da Garfinkel'in 1946'da 'etnomerkezcilik' adını verdiği bir özelliktir.

Yeni Avrupalı Sosyal Teori: Toplumsal Olguları Yeniden Tanımlamak

Bu tartışmanın merkezinde duran ama adı konulmayan şey, sosyolojiyi bir disiplin olarak ayırt edici kılanın ne olduğu sorusunun problemin büyük bir kısmını oluşturduğu gerçeğiydi. Comte ve Spencer toplumsal olguların (bunlardan kastettikleri semboller, değerler ve toplumsal kurumlardı) varlığını öne sürerek sosyolojiyi diğer disiplinlerden ayıştırmışlardı. Ne var ki, onlar toplumsal olguları zamana yayılmış bireysel eylemler yığınının kalıcı kalıntıları olarak ele alarak bireyin ve epistemik nesnelerin önceliğini korudular. Bu tutum, toplumsal olgu vurgusuna rağmen, diğer disiplinlerle sosyoloji arasında temel bir benzerliği korudu. Durkheim daha radikal bir hamle yaptı ve belli toplumsal olguların doğrudan inşa edildiklerini kabul etti, kırılğan ve anlık kurucu karakterlerini vurguladı ve onları tanımlanabilir pratikler ve beklentiler temelinde tanımladı. Durkheim'a yönelik eleştirilerin ve yanlış anlamaların çoğu, onun bu argümanı bireyciliğe büyük bir değer atfedilen kültürel bir bağlamda bireyciliğe karşı yapmış olmasıyla açıklanabilir.

Durkheim 1893'te *Toplumsal İşbölümü*'nün "Giriş" kısmında geliştirdiği argümanda 'toplumsal olguları' iktisatçılar, psikologlar ve filozofların verili bir başlangıç noktası kabul ettikleri bireyci ve doğal olgu anlayışı karşısında konumlandırmıştı. Durkheim toplumsal olguların sosyolojinin özel nesnesi olduğu genel ön-kabulü üzerinde Comte ile aynı fikirdeyken, *toplumsal olguların ne oldukları* ve nasıl meydana geldikleri hakkında aynı fikirde değildi. Comte bireysel davranışın şekillenmesinde toplumsal değerlerin rolünü vurgular. Durkheim daha radikal bir görüşü savunur: Bireyin kendisi bir toplumsal gerçekleşmedir, dolayısıyla başlı başına kırılğan bir toplumsal olgudur.

Durkheim'a göre sosyolojinin kendine has çalışma konusu değerlere yönelik bireysel güdüler değil, işbirliğine dayalı pratik eylem yoluyla yaratılmış toplumsal olgulardır. Durkheim *Dinsel Yaşamın İlk Biçimleri'*nde⁷ (1912) bu türden toplumsal olguların kurucu pratikler yoluyla gerçekleşmesini titizlikle belgeleyerek, aklın temel kategorilerinin kökeninin bu şekilde açıklanabileceğini ne süren devrimci bir epistemolojik argüman ortaya koydu (Rawls 1996, 2009). Durkheim *İntihar*⁸ (1895) adlı kitabında psikoloji ile hesaplaştı. Ona göre diğer bilimler bireyin, durumların ve ekonomik piyasaların gerçekte yalnızca özgül toplumsal ilişkilerin ve kurucu pratiklerin sonucu olarak var olan niteliklerini sanki doğal olgularmış gibi kabul etmektedirler. Oysa bunlar doğal olgular ya da kalıcı toplumsal olgular değil, kırılğan toplumsal olgulardır.

Toplumsal olguların gözlem ve analizinin benzersiz bir toplumsal yaklaşımı gerektiren özel bir olgu türü olduğu fikri sosyologları, başlangıçtan itibaren, yalnızca diğer akademik disiplinlerle değil aynı zamanda Batı kültürünün sağduyusal inançlarıyla da çelişen bir konuma yerleştirmiştir. Durkheim'ın kırılğan inşa pratiklerine odaklanması bu ayrımı daha da genişletmiştir. Amerikan Sosyolojisi her zaman altta yatan bir bireycilik akımına sahip olmasına rağmen, İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, en azından Comte'un anladığı anlamda, toplumsal olguların önemi konusunda genel bir fikir birliği vardı. Bu sosyolojinin diğer disiplinler tarafından eleştirilmesine yol açmıştı. Oysa sosyolojiyi bir bilim olarak farklı kılan buydu.

Ancak Parsons'ın 1930'larda Durkheim'ı tanıtma girişimi ve ardından Grafinkel'in Durkheim'ın duruşunu ayrıntılandırma çabası aradaki uçurumu büyüttü. 1940'larda disiplinin liderleri Psikoloji, İktisat ve doğal olgu fikrine keskin bir dönüş yaptı-

7 (2000). ev. Fuat Aydın. Ankara: Eskiyei Yayınları. (. N.)

8 (2013). ev. Z. Zhre İlkelen. İstanbul: Pozitif Yayınları. (. N.)

lar. Bu sosyolojiyi bir disiplin olarak farklı kılan *şey karşı sırtını dönmekti*. Bununla birlikte zamana ayak uyduran da bir adımdı. Parsons (1937, 1938) 1920'lerin sonlarında bu dönüşün başlangıcını Comte/Spencer teorik geleneğinin yetersizliğine bağlamış ve Durkheim'ı bir panzehir olarak tanıtmıştı. Durkheim'ın icad olan toplumsal olgu kavramı bu gelenek gibi ne moderniteyi açıklamakta yetersizdi, ne de araştırmayla irtibatını koparmıştı. Ancak Parsons'un bu daha yeni Avrupalı konumu savunmasının zamanlaması kötüydü. Birey ve bireycilik miti İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Amerikan yaşamında güç kazanmaktaydı. Çoğu sosyoloğun (Durkheim yerine Comte'u takip ederek) savaş sonrası toplumda ahlâkiliği ve dayanışmayı temellendirmek için gerekli olduğuna inandıkları konsensüsü bulma çabaları, daha anlamlı bir konsensüs yokluğunda, 'Kitle Toplumu'na ve 'Kitle İletişimi'ne odaklanılmasına yol açtı (Yong, 1946; Wirth, 1948).

Bu iklimde durumsal pratiklere odaklanmak önemsiz add edildi. Buna karşılık Durkheim'ın inşacı pratik görüşüne göre, durumsal inşa pratikleri meselenin merkezinde yer alır. Durumsal pratikleri sürdürmek için gerekli olan işbirliği eşitliği gerekli kıldığı için, toplumlar daha fazla farklılaştıkça adalet ve eşitliğin de artması gerekir. Durkheim yerine Comte'u seçen ana akım bu argümanı etkisizleştirdi ve bunun yerine modernitenin ahlâkiliği aşındırdığı görüşüne yolu açtı. David Riesman'ın *Yalnız Kalabalık*'ta (1950)⁹ yeni bir bireyciliğin grup hayatını aşındırdığı ve modern kişiliğin ahlâkdışı ve araçsal hâle geldiği argümanı bu görüşün tipik bir örneğidir. Pratik ya da araçsal eylemi ahlâkî yoksunluk ile ilişkilendirme eğilimi hep vardı ve var olmaya devam etmektedir. Ahlâkiliğin geleneklerle ve derin kültür tarihiyle ilişkilendirilmesi bu endişeleri biçimlendirmektedir. Durkheim'ın ve Garfinkel'in uyumlu işbirliğine dayalı

9 (2016). Çev. Yeşim Erdem. Ankara: Heretik Yayınları. (Ç. N.)

toplumsal eylemin kalbinde *kendiliğinden* bir toplumsal sözleşme olduğu, öyle ki en araçsal eylemin dahi karşılıklılık ve işbirliğine dayandığı önermesi *ilgi bile görmedi*.

Sayılar ve sayısal teknolojiler esrarlı bir çekicilik kazandı. Düşünmedeki bu her iki eğilim –bireycilik ve sayılar– İkinci Dünya Savaşı esnasında sosyolojideki doğal olgu yaklaşımına eğilimi artan bir şekilde güçlendirmeye başladı. 1964 yılına gelindiğinde (Parsons’ın ezeli düşmanı) Homans (1964), ASA’nın Başkanı olarak, hiçbir biricik sosyolojik olgu olmadığını ilân etti: Hiçbir toplumsal olgu yoktur! Sosyoloji sadece psikolojinin başka bir biçimidir.

Modern insanların ahlâkî ve rasyonel karakterine dair giderek artan karamsar görüşe ve buna bağlı olarak ortaya çıkan topluma yönelik karamsar tutuma Garfinkel itiraz etti. Modern insanların özü itibarıyla ahlâksız hâle geldiğini ya da bireyciliğin grup yaşamını aşındırdığını düşünmüyordu. Ona göre toplumsal uyum –işbirliğine dayalı anlam ve benliğin inşası– Güven Koşulları adını verdiği bir toplumsal sözleşmeye bağlılığı ve kişiler arasında asgari düzeyde bir eşitlik ve karşılıklılığı gerektirmekteydi. Garfinkel sosyologların faile ‘kültürel ahmak’ muamelesi yaparak böylesi yanlış sonuçlara ulaştıklarını ileri sürdü. Sürekli sıkıntıyla, sorunla yaşama deneyiminden kaynaklanan yüksek farkındalık, marjinalleştirilmiş faillere böylesi ahmaklar olmalarını engelleyen kavrayışlar sunar. Marjinalleştirilenlerin karşılaştıkları sıkıntıların açığa çıkardığı toplumsal etkileşimin ayrıntıları, toplumsal olguların inşasıyla ilgili süreçleri ortaya çıkarmanın temel kaynağıdır –Garfinkel de Etnometodolojideki araştırmalarıyla bunları genel olarak sosyolojide görünür kılmak için yola çıkmıştı. Garfinkel geleneksel sosyolojinin yaptığı gibi ahlâkî modern insanın karakteri içinde konumlandırmak yerine, etkileşimin kalbine toplumsal sözleşmeyi yerleştirdi. Onun ünlü –tohumu 1947 tarihli bir metninde görülebilen– ‘Güven’ argümanını bunu belgeleme girişimidir (Turowetz and Rawls, 2021).

Sorun basitti. Ana akım sosyologlar ahlâkı *yanlış yerde*, Garfinkel'in erken dönem yazılarında 'kabile' konsensüsü adını verdiği, toplumsal formlara dayalı geleneksel konsensüste aramaktaydı. Onlar geleneklere dayalı, çağı geçmiş bir konsensüsü aradıkları için de çevrelerinde süregiden toplumsal olgular dünyasını elbirliğiyle yaratmaya yönelik toplumsal eylemlere olan müşterek bağlılıktaki toplumsal sözleşmenin ahlâkî karakterini göremediler. Garfinkel'in tasarladığı etnometodolojik yaklaşım bu süreci görünür kılmayı amaçlıyordu.

Durkheim özgürlüğü toplumdan kopmanın bir sonucu olarak değil, daha ziyade gelenekten ve konsensüs ihtiyacından özgürleşmiş inşa pratiklerinde yakın işbirliğinin sonucu olarak ele alır. Garfinkel (ve Goffman) bu süreci araştırmıştır. Farklılaşmış toplumlarda zorla ve hegemonik bir birlik sağlanamaz, bunların yerine karşılıklı işbirliğini ve karşılıklılığı gerektiren inşa pratikleri gelişir. Modern toplumun işlemlerini mümkün kılan şey düzen ve uyumun, geleneksel âdetlere dayalı bir konsensüs yerine, inşa pratiklerine bağlılığa dayanmasıdır. Bu süreç büyük ölçüde karşılıklılık ve eşitlik gerektirir. Bireysel benliği yaratan bu karşılıklılıktır. Bilimi mümkün kılan da budur. Toplumsal olguların işbirliğine dayalı pratikler içinde temellendirilmesi (Durkheim'ın 1913-1914'teki pragmatizm üzerine derslerinde tartıştığı gibi) düşünceyi gelenekten özgürleştirir ve bilimin inancın önüne geçmesini mümkün kılar.

Disiplinin liderlerinin tercih ettiği gibi sosyolojiyi diğer sosyal bilimlere ve doğa bilimlerine daha fazla benzetmek yerine, Garfinkel –toplumsal olguların inşa süreçlerini vurgulayarak– sosyoloji ve diğer disiplinler arasındaki ayrımı daha da arttıracak bir yaklaşımı tercih etmiştir. Bununla birlikte, sosyolojideki güçlü indirgemeci eğilime karşı koymak için doğal olgular *olmayan* toplumsal olgular *olduğunu* ve bu nedenle toplumsal bağlamların dışında incelenemeyeceklerini; ayrıca disiplinin kendine özgü veri nesneleri bulunduğunu ve bu nesnelerin bilinmesinin önemli olduğunu kesin olarak göstermek gerekecektir.

Garfinkel'in bakış açısına göre bu yoluna çıkan temel kabul-lerin ortadan kaldırılmasını gerektiriyordu. Dilin *kendiliğinden işlediğ*i ve hepimizin aynı toplumsal nesneleri *grdüğ*ü kabulleri Garfinkel'in sorgulamaya alıştıği bu türden iki kabuldü. Sosyal araştırmanın *failin bakış açısı temelinde* ilerlemesi gerektiği kabulü de bir diğeriydi. Garfinkel bu engelleri ortadan kaldırma görevini üstlendi ve 1946'dan bu yana ağdaş bir eylem, iletişim ve etkileşim sosyolojisini temellendireceği 'toplumsal nesneler teorisi' adını verdiği şeyi gerçekleştirdi. alışmalarını etkileşimi (yani insanlar arasında olup biten şeyleri) toplumsal eylem teorisine katmaya adadı. İnsanlar birlikte bir anlam yarattıklarında bunu Garfinkel'in 'etno-metotlar' adını verdiği inşa kurallarını (pratiklerini) kullanarak yaparlar. Demokrasinin başarılı olması için kamusal alanlarda insanlar arasında sınırlar yaratan 'kabile' tarzı konsensüsün yerini eylem temelli ve özünde eşitlikçi bir işbirliğinin alması gerekir.

Ana akım seçkinler daha bilimsel olma çabalarında sosyolojiyi tanımlayan toplumsal olgular fikrini fiilen terk ederken, Garfinkel toplumsal nesnelerin inşacı karakterini vurgulayarak bu temel fikri kurtarmak için mücadele etti ve Parsons'ı da aynısını yapmaya ağdırdı. Garfinkel bunu iletişimdeki sıkıntıları, özellikle marjinalleştirilmiş toplumsal aktörlerin yaşadıkları sıkıntıları araştırarak yaptı. Garfinkel ve Parsons'ın 1960'lar boyunca devam eden işbirliği (Garfinkel [1962] 2019), ikisinin de bu görevi ciddiye aldığını ve birbirlerinin çabalarını takdir ettiklerini göstermektedir. Bununla birlikte, onların üstlendikleri göreve bağlılıklarına ve 1950'lerde bilim felsefesi Comte'un birlik/konsensüs fikrini (farklı dönemlerdeki) devrimci iğrrlerle değişen 'eylem toplulukları' lehine reddetmiş olmasına rağmen, ana akım sosyoloji birliğe inancına yapışıp kaldı ve disiplin parçalanmaya devam etti.

Garfinkel'in 1940'larda toplumsal nesnelerin inşacı statüsüne dair ortaya koyduğu teorik sorular aynı zamanda Durkheim'ın

(1893 ve 1912'deki) argümanının da anahtarıydı ve onun bir disiplin olarak sosyoloji anlayışının temelini oluşturmaktaydı. Bu sorular 1958 yılında Winch'in *Bir Sosyal Bilim Fikri* adlı eserinde, sanki klâsik değil de yeni fikirlermiş gibi yeniden gündeme getirildi. Garfinkel insanlar arasındaki karşılıklı uyumlulukların nasıl yaratıldığını ve sürdürüldüğünü araştırarak bu önemli teorik alanı aydınlatmak için uğraş verdi. Bu yaklaşım özellikle modern kamusal alanlarda toplumsal işbirliğinin araştırılmasına çok uygundur ve Durkheim'ın modern toplumlarda inşa pratiklerinin ve adaletin büyüyen önemine vurgusundan ortaya çıkar.

Toplumsal olguların inşacı statüsü hakkındaki bu sorular, çok önemli olmalarına rağmen, on yıllar boyunca disiplinin önde gelen liderleri tarafından önemsiz ve 'bilim'le bağdaşmaz şeyler sayılmışlardır. Disiplinin liderlerinin kendilerini bilimsel bir yaklaşıma adadıkları düşünüldüğünde, Garfinkel'e verdikleri tepkilerin sıklıkla duygusal, ideolojik ve bilim-dışı karakteri ve temel soruları sosyolojiden söküp atmış olmaları (ve Durkheim'ı ısrarla yanlış okumaları) dikkat çekicidir.

Garfinkel'in kabul görmesinin önündeki gerçek engel, disiplinin liderlerince tercih edilen ama hepsi de *toplumsal olguları sorgulamaksızın verili kabul eden* soruları dikkate almamasıydı. Ayrıca Garfinkel, tıpkı Durkheim'ın yaptığı gibi, işbirliğine dayalı toplumsal bağlamlarda adalet meselesini bilimsel bir soru olarak ele almakla suçlanmıştı. Garfinkel ve Durkheim bireyci ve pozitivist sosyolojinin sınırlarının ötesine baktılar ve dikkatlerini toplumun görünmeyen ve doğruluğu sorgulanmayan temellerine yönelttiler. Durkheim ve Garfinkel'in azınlık mensubu olarak deneyimleri toplumsal düşüncede gömülü olan, çeşitli modern toplumsal bağlamlarda 'anlam'a ve toplumsal dayanışmaya odaklanacak yetkin bir teorik ve metodolojik yaklaşımın gelişmesine farklı biçimlerde sekte vuracak kültürel ön-kabullerin farkına varmalarını sağladı. Toplumsal olguların nasıl gerçekleştirildiği ve bu gerçekleştirme ile toplumsal adalet

arasında ne türden bir ilişki bulunduğu sorusu temel önemdedir. Durkheim'a göre bu soru (sadece sosyolojinin değil) tüm modern bilimlerin temelinde yer alır. Garfinkel inşa pratiklerinin –etno-metotların– görünmeyen işleyişini ve ön-gereklerini görünür kılacak bir kaynak olarak etkileşimde yaşanan sorunlara yöneldi ve teorik modellerin yerine empirik ayrıntıları ve fiili toplumsal pratiklerin temelini oluşturan karşılıklılıkları koymayı önerdi.

Eylül 2022